

КАДРОВА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ В 1944 – 1950-х роках

В статті розглядається державна політика експансії керівних партійних радянських і управлінських кадрів в західноукраїнський регіон у післявоєнні роки.

Ключові слова: західноукраїнські землі, кадри, депортації, мобілізаційні набори, індустріалізація, колективізація, ідеологічна робота.

У процесі звільнення західноукраїнських земель від німецьких окупантів перед владними структурами постали завдання відбудови зруйнованого війною господарства, відтворення тут радянської політичної моделі, у найкоротші терміни завершити в регіоні "корінні соціалістичні перетворення", розпочаті у 1939 – 1941 рр.

Процес післявоєнної відбудови на західноукраїнських землях мав ряд особливостей, зумовлених масштабами руйнування господарства, слабкістю висхідного економічного потенціалу, особливістю менталітету населення, яке неоднозначно сприймало розпочаті ще в довоєнний період "соціалістичні перетворення", активним і пасивним опором населення радянській політиці регіону.

Політична суть перетворень у західних областях полягала у приведенні життєвого устрою західноукраїнського населення у відповідність до радянської системи СРСР. З цією метою в регіоні швидкими темпами розпочинається індустріалізація, колективізація й так звана культурна революція. У сукупності всі ці заходи покликані були створити умови для остаточної інкорпорації цих областей до складу СРСР.

За роки німецької окупації західноукраїнські області зазнали величезних втрат. Збитки в народному господарстві Волинської, Дрогобицької, Львівської, Ровенської, Станіславської, Тернопільської та Чернівецької областей становили 32,8 млрд. карбованців. Вони у порівнянні зі східними регіонами, в економічному і демографічному плані постраждали в роки війни набагато більше.

Та все ж перші заходи партійно-державного керівництва були направлені, перш за все, на розгортання масово-політичної та ідеологічної роботи серед населення, з метою придушення національно-визвольного руху, нівелювання особливостей регіону, насадження так званої інтернаціоналізації і радянської в духовному житті. ЦК ВКП(б) приймає постанови "Про недоліки у політичній роботі серед населення західних областей УРСР" (вересень 1944 р.) та "Про заходи допомоги західним областям Української РСР у справі поліпшення масово-політичної і культурно освітньої роботи" (грудень 1944 р.).

З метою посилення впровадження "соціалістичних перетворень" в західних областях республіки 21 грудня 1944 р. при Раді народних комісарів УРСР було створено Раду допомоги західним областям на чолі з першим заступником голови РНК Л. Корнійцем. У наркоматах, комітетах, управліннях про РНК УРСР були введені посади заступників наркомів, голів комітетів і управлінь по західних областях. У грудні 1945 р. у ЦК КП(б)У був створений відділ по західним областях України¹.

Намагаючись включити економіку західних областей України до загальносоюзного комплексу в грудні 1944 року Державний комітет Оборони СРСР ухвалив рішення про індустріалізацію міста Львова, а в січні 1945 р. була прийнята постанова уряду УРСР "Про заходи по розвитку республіканської і місцевої промисловості м. Львова". Уряд УРСР і ЦК КП(б)У 7 травня 1945 року прийняли постанову "Про заходи по відбудові та дальшому розвитку гос-

подарства у Львівській, Станіславській, Дрогобицькій, Тернопільській, Ровенській, Волинській та Чернівецькій областях УРСР на 1945 рік". У постанові ставилося завдання в найкоротший строк ліквідувати наслідки фашистської окупації, забезпечити розвиток усіх галузей народного господарства регіону.

Стержнем радянської влади та всієї тоталітарної системи залишалися партійні органи. Як і в довоєнний період поповнення і становлення партійних органів відбувалося за рахунок вихідців зі східних областей. Ще до початку звільнення західноукраїнських земель від гітлерівських окупантів ЦК ВКП(б) зобов'язав ЦК Компартії України взяти на облік партійних працівників не призваних у збройні сили.

За рішенням ЦК ВКП(б), в тилу були створені курси з підготовки партійних і радянських працівників для визволених районів. Опановуючи основи марксистсько-ленінської теорії, слухачі вивчали особливості організації та масово-політичної роботи у тій чи інших областях чи районах. ЦК ВКП(б)У восени 1943 року відібрав необхідну кількість працівників для комплектування партійних органів. Зі створеного резерву формувалися оперативні групи керівних працівників у кожній області. До складу груп входили секретарі обкомів, міськкомів і райкомів КП(б)У, голови та заступники голів виконкомів обласних Рад, начальники управлінь, директори та головні інженери заводів і фабрик, керівники інших господарських органів виключно зі східних областей та Росії. Ці групи рухались разом з частинами Червоної армії і відразу після визволення того чи іншого району приступали до роботи – встановлювали органи радянської влади, відповідну охорону підприємств і матеріальних цінностей, наведення революційного порядку, розгортання політичної роботи серед населення. Уже в лютому – квітні 1944 р. відновили роботу Волинський, Ровенський, Тернопільський і Чернівецький обкоми КП(б)У. Їх очолили партійні функціонери, які ще до війни були направлені на керівну роботу в ці області – І.Профатілов, В.Бегма, І.Компанець, І.Зеленюк.

За рішенням оргбюро ЦК КП(б)У від 5 серпня 1944 р. Дніпропетровський, Запорізький, Київський, Вінницький та інші обкоми партії відрядили для роботи в західних областях 430 чол. 29 серпня 1944 р. ЦК КП(б)У приймає вже спеціальну постанову "Про відбір партійних, радянських і господарських працівників для західних областей", згідно якої лівобережні обкоми КП(б)У направили у розпорядження обкомів західних областей ще 500 своїх працівників.

Виконуючи рішення ЦК КП(б)У від 19 жовтня 1944 р. "Про укріплення працівниками сільських, районних і обласних партійних організацій західних областей України і Білорусії" партійні організації республіки направили в західний регіон сотні додаткових кадрів, кількість яких щорічно збільшувалася. За рахунок відряджених зі східних областей уже в серпні 1944 року в західних областях України було створено 1556 партійних організацій².

4 серпня 1945 р. ЦК КП(б)У своєю постановою про допомогу західноукраїнським областям кадрами зобов'язав перших секретарів обкомів КП(б)У східних областей та наркомати УРСР до 20 серпня відібрати із числа "перевіраних на практичній роботі й володіючих українською мовою і направити в управління кадрів ЦК для роботи в Західну Україну ще 288 чол. керівних, партійних і радянських працівників"³.

На цей період у західні області було послано вже близько 49 тис. працівників, у тому числі 22400 членів і кандидатів у члени партії. Це дозволило укомплектувати штати керівних та відповідальних працівників на 86,5%. До кінця 1945 р. ЦК КП(б)У і наркомати УРСР відкомандували в регіон ще понад 35 тис. чоловік, у тому числі і 1337 партійних працівників⁴.

Партійні організації у всіх західних областях поповнилися в основному вихідцями з інших регіонів. Так станом на 1 жовтня 1946 року у Волинській області на обліку перебувало 2 094 члени ВКП(б) і 1 000 кандидатів. За 1944 – 1946 рр. з місцевого населення було прийнято 182 чол., в тому числі 6 селян⁵. Ще показовішою була ситуація в Ровенській області, де за цей період було прийнято з місцевого населення лише 14 членів партії⁶. За чотири післявоєнні роки в Тернопільській області в члени ВКП(б) було прийнято 58 представників місцевого населення.

Відряджені зі східних областей осідали в основному в обласних і районних центрах, що створювало додаткові труднощі для вирішення житлових проблем як для місцевих жителів, так і для переселенців з етнічних українських земель Забужжя.

Недовіра до залучення місцевих кадрів певною мірою поширювалася й на учасників дово-

енного революційного підпілля і колишніх партизан. Так, на нараді з партизанами та підпільниками за часів Польщі й за часів окупації німцями Львова та області проведеної Львівським МК КП(б)У 22 серпня 1946 року зазначалося, що на Львівщині існує поділ на "советів" та місцевих; місцевим активістам "не допомагають і навіть творять перешкоди деякі партійні робітники", "...багато господарських, радянських і навіть партійних робітників не виконують основних правил дисципліни, порушують ці правила. Ці порушення передаються до звичайних рядових робітників; керівні робітники дуже боязно відносяться до висування місцевих робітників на керівні посади"⁷.

Лише у 1947 р. спеціальним рішенням ЦК ВКП(б) колишнім членам КПЗУ було дозволено вступати до партії із зарахуванням їм попереднього стажу. На кінець 40-х – початок 50-х років дещо зріс кількісний показник прийому в партію місцевих жителів, хоча ще довгі роки основним джерелом поповнення партійних рядів залишалися приїжджі. Так у Тернопільській області із прийнятих у 1952 – 1955 рр. – 5146 кандидатів у члени КПРС, лише кожен сьомий був місцевим уродженцем. На середину 50-х років національний склад львівської обласної партійної організації становив: українців – 43,4%, росіяни – 42%, представники інших національностей – 14,6%, це при переважаючому в області українському населенні.

Формування комсомольських осередків також відбувалося за рахунок відряджених зі східних регіонів СРСР. На початок 1946 р. вже нараховувалося 88 тис. комсомольців. За 1945 р. з 7 886 прийнятих до комсомолу лише 3347 були з місцевої молоді⁸.

Включення західноукраїнських земель в єдиний радянський політичний і економічний простір потребувало від керівництва СРСР не тільки відбудови зруйнованого в регіоні господарства, але й значних затрат на побудову нових галузей промисловості, корінної ломки усталених відносин на селі, впровадження комуністичної ідеології.

Це зумовило масове прибуття в регіон працівників з усіх республік Радянського Союзу. Регулюючи масове направлення сюди робітників і спеціалістів, радянська влада ставила за мету, не тільки включити їх в економічну розбудову регіону, але зробити їх носіями і активними учасниками впровадження радянського способу життя.

Важливого значення радянське керівництво надавало промисловому розвитку м. Львова. Сюди було надіслано 1323 спеціалісти, в тому числі на підприємства харчової промисловості – 663, легкої – 324, комунального господарства – 216 та ін. Усього до 15 травня 1945 р. у Львів було надіслано 6 837 робітників, інженерно-технічних працівників та службовців.

Своєю постановою від 13 квітня 1945 р. "Про відбудову і розвиток промисловості, транспорту і міського господарства міста Львова" ЦК ВКП(б) зобов'язав комітет з обліку і розподілу робочої сили при РНК СРСР та РНК УРСР мобілізувати в першому півріччі 1945 р. 16 тис. чоловік із числа працездатного населення східних областей УРСР для роботи в промисловості та на будівництві підприємств міста Львова⁹.

На виконання цього рішення до серпня 1946 р. було відправлено біля 15 тис. чоловік, з них 5 тис. комуністів. Поряд з цим, із лав Червоної армії прибуло на львівські підприємства ще 16 тис. чоловік, з них 3 тис. комуністів¹⁰.

Незважаючи на такий потік робочої сили, більшість підприємств Львова в 1946 р. була забезпечена робочою силою лише на 50 – 70%. В цілому на початковому етапі виконання програми індустріалізації на підприємствах усіх західних областей у 1945 р. не вистачало 100 тис. робітників. Такий стан з робочою силою у густонаселеному регіоні був спричинений цілеспрямованими діями радянської влади. По-перше: насильне переселення польського населення із західноукраїнських земель у перші повоєнні роки призвело до того, що тільки м. Львів залишили 10 тис. робітників, інженерно-технічних працівників та службовців польської національності. Таким чином Львів і область втратили частину наявних кваліфікованих кадрів промисловості, транспорту та комунального господарства. Подібна ситуація склалася і в інших областях регіону. Заповнити виробничі вакансії, особливо на транспорті, могли б тисячі українців, які під час проведення польським урядом акції "Вісла" через представників радянської влади в м. Рава-Руська зверталися до керівництва СРСР дозволити їм переїхати в УРСР. Та настійливі звернення близько 20 тисяч осіб залишилися без відповіді і вирішення¹¹.

По-друге: з моменту вступу Червоної армії на західноукраїнські землі радянська репресивно-каральна система запровадила масові депортації корінного населення. Підкреслюючи

особливу недовіру до західних українців, радянський режим придумав категорію "спецпеселенців", до якої потрапляли всі, хто виявив найменшу непокірність і ознаки національної свідомості. Усього в 1944 – 1952 рр. з території західних областей України було виселено 65 тис. 906 сімей загальною кількістю 203662 особи¹².

По-третє: незважаючи на те, що західні області порівняно зі східними регіонами в економічному і демографічному плані постраждали в час війни набагато більше, органи влади вже в перші місяці після встановлення радянського режиму розпочали мобілізацію працездатного населення для роботи на промислових об'єктах східних областей СРСР. Тільки за перші п'ять років до східних та південних областей УРСР було переміщено 370 тис. осіб. Одночасно із західних областей України йшло вичерпування людських ресурсів для роботи у віддалених східних і північних районах РРФСР. Використовуючи різні методи викачування та розпорошення трудових ресурсів, із західних областей за 1944 – 1950-ті роки до східних регіонів СРСР було відправлено близько 800 тисяч осіб, переважно молоді, значна частина якої у свої краї вже більше не повернулася¹³.

В той же час радянський державний механізм регулювання людських ресурсів продовжував направляти в західні області тисячі робітників і спеціалістів зі східних областей України, РРФСР та інших республік. До середини 1946 р. в Станіславську область було направлено 8314 робітників промисловості. Майже 6 тис. господарських керівників, спеціалістів прибуло на роботу в Тернопільську область. Однак, половина присланих господарських керівників мали стаж роботи до року, спеціалістів з вищою освітою налічувалося лише 34 чоловіка. Для роботи на підприємствах місцевої промисловості, трьох підприємств союзного і 70 республіканського підпорядкування тисячі робітників і спеціалістів були прислані у Чернівецьку область.

Усього за перші післявоєнні роки на постійну роботу до західних областей України прибуло понад 90 тисяч робітників та спеціалістів. За визначенням дослідника Б.Яроша, якщо врахувати, що середня сім'я пересічного складалася як мінімум з трьох осіб, то кількість прибулих становила приблизно 270 тисяч¹⁴.

Більшість великих підприємств західних областей України розпочали свою роботу у 50-ті роки. Тому потік робочої сили продовжувався. У липні 1947 р. колектив Володимир-Волинської геологорозвідувальної партії виявив промислові запаси кам'яного вугілля. Виходячи з цього ЦК ВКП(б) і РМ СРСР в січні 1948 року прийняли постанову "Про розвиток видобутку кам'яного вугілля в західних областях України", а роком пізніше Рада Міністрів СРСР розробила заходи, згідно яких на Волині уже в 1950 р. були закладені перші шахти, а в липні 1954 р. розпочався видобуток перших тонн вугілля. Сюди було направлено робітників і інженерно-технічних працівників більш як 30 національностей. З різних вугільних басейнів СРСР, з Підмосков'я, Донбасу, Караганди, Кузбасу, Вірменії, Білорусії були надіслані цілі бригади будівельників, прохідників, монтажників. Лише у 1954 – 1955 рр. сюди було направлено 5300 робітників. Для розселення новоприбулих розпочалося будівництво шахтарського селища Ново-волинськ, яке вже в 1958 р. стало містом обласного підпорядкування. Так, централізована плановість командної економіки дозволяла маніпулювати та перерозподіляти не тільки матеріальні, а й людські ресурси з регіону в регіон, з області в область, із галузі в галузь.

Невід'ємною частиною корінної ломки суспільно-політичних, економічних відносин на західноукраїнських землях була політика підпорядкування села радянському тоталітарному режимові, усупільнення сільського господарства регіону.

Радянськими органами влади одразу після визволення території у 1944 р. були створені у селах регіону ініціативні групи для відновлення довоєнних і організації нових колгоспів. Вже в кінці року тут діяло 24 колгоспи (переважно на Тернопільщині), а в 1945 р. їх було вже 177, зокрема від 36 до 47 відповідно у Тернопільській, Чернівецькій, від 11 до 13 у Дрогобицькій, Ровенській, Львівській і Волинській та 4 у Станіславській областях. На 15 червня 1947 р. їх загальна кількість досягала 725¹⁵.

Невисокі темпи колективізації не відповідали масштабним планам соціалістичних перетворень у регіоні, створювали труднощі у ліквідації націоналістичного підпілля, звуження його соціальної основи. Був взятий курс на проведення масової колективізації сільського господарства. Проводилася скрізь політика "обмеження експлуататорських тенденцій куркульст-

ва". Заможні господарства обкладалися високими натуральними податками. Бідняки ж частково або повністю звільнялися від оподаткування, а середняки мали на половину нижчі норми обов'язкових поставок, ніж "куркулі".

Березневий (1947 р.) Пленум ЦК ВКП(б) зобов'язав обкоми західних областей мобілізувати всіх комуністів і направити їх у села для організації колгоспів. Одночасно масивний репресивний апарат радянського режиму було кинуте на повне знищення ОУН-УПА, депортацію десятків тисяч сімей, запідозрюваних у причетності до політичної опозиції, родичів учасників УПА, та в небажанні вступати в колгоспи. За документальними джерелами втрати ОУН-УПА на початок 1950-х років становили 153300 осіб. За вироками судів було ув'язнено 88 тис. учасників українського національно-визвольного руху¹⁶. В результаті масової депортації населення західноукраїнських земель вилучені у спецпоселенців земельні наділи, худоба, реманент і будівлі стали однією із складових матеріального забезпечення суцільної колективізації в регіоні в 1948 – 1949 рр. Одночасно з початком масової примусової колективізації радянськими органами було запроваджене широкомасштабне виселення селян з хуторів і віддалених поселень з метою остаточно підірвати соціальну базу повстанців, позбавити їх можливості поповнення провіантом, одягом, медикаментами.

Примусова колективізація вимагала відповідних виконавців політики партійно-державного керівництва. На роботу у сільські райони були послані тисячі партійних працівників міських парторганізацій, великий загін комсомольських активістів. У 1948 – 1950 рр. на роботу в західні області центральними партійними і радянськими органами із східних областей було направлено ще 15 тис. чоловік. Одночасно було передбачено для західних областей УРСР на короткочасних курсах підготувати 29,4 тис. спеціалістів і механізаторів, а протягом 1949 – 1950-х рр. – 10,9 тис. голів колгоспів, рахівників, бухгалтерів та бригадирів. При всіх обласних управліннях сільського господарства функціонували політсектори, які займалися питаннями організації колгоспів, організовували агітаційну пропаганду і видання газет.

На початок 50-х років була фактично завершена суцільна колективізація сільського господарства. Новоутворені до середини 1950 р. близько 7,2 тис. колективних господарств не змогли доказати ефективність колгоспного виробництва. Усуспільнення основних засобів виробництва не сприяло підвищенню продуктивності праці селян, вело до знищення їх особистого стимулу. Постійно росла заборгованість колгоспів, масовими стали розбазарювання і привласнення громадського добра керівниками колгоспів, порушення статутних норм колективного господарювання. У Волинській області у 1953 році з 589 осіб лише 35 були агрономами і шестеро – зоотехніки. Всі інші не мали спеціальної сільськогосподарської освіти. Більшість направлених в область кадрів осідало в управлінських установах обласного і районних центрів. Із 1352 спеціалістів сільського господарства безпосередньо в колгоспах і МТС працював 501 чоловік. Великою була плінність кадрів¹⁷.

У більшості своїй на посади голів колгоспів, секретарів парторганізацій призначалися особи за політичною доцільністю, а не за професійними і діловими якостями. Тому вже у 1952 році в Чернівецькій області довелося змінити значну кількість голів колгоспів, секретарів колгоспних і сільських парторганізацій. 287 голів колгоспів було замінено у Львівській області. Подібна практика підбору кадрів для сільського господарства продовжувалася і в наступні роки. Незважаючи на значні кадрові переміщення, сільське господарство західних областей України ставало все більше і більше низькопродуктивним і потребувало з року в рік значних державних дотацій на утримання колгоспів. Нав'язані політичною системою ідеї колективного ведення господарства не сприймалися селянами. Управлінські кадри були сформовані в основному з прибулих зі східних областей. Більшість з них не мали навичок управління господарствами, не знали і не хотіли знати місцевої специфіки.

В післявоєнні роки весь арсенал засобів ідеологічної роботи партійних і державних органів був направлений на встановлення морально-політичного контролю над західноукраїнським населенням, здійснення в регіоні так званої культурної революції, метою якої було нівелювати політичну свідомість жителів цих областей до рівня свідомості населення усієї республіки.

Розгортання шкільної мережі в західноукраїнських областях, зміст навчально-виховної роботи залежав насамперед від педагогічних кадрів. Тому партійні і державні органи зосередили свою увагу на забезпечення шкіл учителями. Протягом 1944 – 1946 років в Волинську

область було направлено 765 вчителів, у наступному році – понад тисячу, а у 1950 р. загін учителів зріс утричі і становив 6300 чоловік¹⁸.

Впродовж 1944 – 45 навчального року зі східних областей у Станіславську область прибув 1431 вчитель. Близько тисячі вчителів було направлено в 1945 р. в Рівненську область. У 1949 – 1950 роки число приїжджих на Ровенщину (тодішня назва) вчителів зросло до 2021, а до кінця 1951 р. – до 6 тис. осіб¹⁹. Всього на початку 1950 – 1951 навчального року в школах західних областей України працювало 60 тис. вчителів. Вихідці зі східних областей в першу чергу висувалися на керівні посади. Так, на Львівщині у 1947 р. серед 36 завідуючих міськрайвідділами народної освіти працювало всього троє місцевих. Серед 81 директора середніх шкіл – лише 14. З 273 директорів неповних середніх шкіл їх було 163. І тільки в 536 початкових школах місцевих директорів нараховувалося 434. З 5826 вчителів Львівщини місцевих працювало 1725, або 29,7%. Подібна ситуація спостерігалася і в інших областях²⁰.

Партійно-радянські органи почали готувати кадри також з місцевого населення. Вже у січні 1946 р. тут нараховувалися 21 вищий навчальний заклад та 39 технікумів, у яких навчалося понад 10 тисяч студентів. Науково-педагогічний склад вузів добирався переважно зі східних і центральних областей України. Так, із 1026 викладачів вищих навчальних закладів близько 1 тисячі були приїжджі. Викладацький склад і студенти піддавалися сильному ідеологічному впливові. У всіх вузах були створені партійні і комсомольські організації, в основному з вихідців зі східних областей. Спрямованість і зміст навчального процесу знаходився під постійним контролем з боку партійних органів. Викладання в закладах вищої освіти, ведення документації велося переважно російською мовою, що не завжди було сприйнято студентами і викликало відповідний супротив з боку місцевої студентської молоді. Так, у листі на ім'я Й.Сталіна у травні 1947 р. студенти Чернівецького держуніверситету писали: "Дуже просимо Вас допомогти нам вчитися рідною українською мовою. У нас в Чернівцях усі організації, обласні і районні суди, навчальні заклади пишуть тільки російською мовою, яку населення добре не розуміє. Усі викладачі університету, побоюючись, щоб їм не "пришили" націоналізм читають лекції і ведуть розмову лише російською мовою. А викладачів, які раніше викладали і розмовляли українською мовою, називають бандерівцями. І ось виходить, що в Україні бояться розмовляти українською мовою..."²¹.

Політика національного утиску, недовіри до корінного населення особливо виразно проявилася у вищій школі в 50-ті роки. Так у Львові в 1953 році з 1718 професорів та викладачів 12 вищих навчальних закладів з місцевих було лише 320 осіб. Серед директорів цих навчальних закладів не було жодного місцевого, а з 25 заступників директорів – один, із 42 деканів – двоє західноукраїнців. Відповідним був і контингент студентів вищих навчальних закладів, де вихідці з місцевого населення не перевищували 30 – 40%; більшість становили вихідці зі східних центральних областей, 20% росіян і 10% – представники інших національностей.

Подібним чином підбиралися кадри і для наукових установ регіону. Директивною постановою у 1951 р. у Львові був створений філіал Академії наук УРСР, з інститутами суспільних наук, машинознавства і автоматики, геології корисних копалин, агробіології, природничим та етнографічним музеями. Для роботи туди було направлено 174 наукових співробітників, серед них – 5 академіків і 8 членів-кореспондентів Академії наук УРСР, 10 докторів та 82 кандидати наук, значна кількість аспірантів. Спрямованість і робота академічних установ проходила під пильним наглядом обласного і міського комітету партії. Вони визначали розробку відповідних наукових проблем та підготовку молодих наукових кадрів, особливо в галузі суспільних наук. Вже в перші роки роботи інститутом суспільних наук були видані нариси історії Львова, збірники паць, присвячених впливу жовтневих подій 1917 року на розвиток революційного руху на західноукраїнських землях, 50-річчя першої російської революції тощо.

Особлива роль в ідеологічній роботі партійних органів відводилася культурно-освітнім закладам. Вже до кінця 1945 р. в основному була відновлена довоєнна мережа клубних установ і кіноустановок, майже половину – масових бібліотек. На середину 50-х років число масових бібліотек зросло в 6 – 8 разів і становило понад 11 тисяч. Сотні комплектів бібліотек надсилалися зі східних областей УРСР та інших республік. Вже за дев'ять місяців 1944 року з Москви для західного регіону України прибуло майже три тисячі примірників політичної літератури, 30 тисяч примірників статуту комсомолу. Всього для західних областей станом на 15

березня 1945 р. було зібрано і відправлено з центральних і східних областей УРСР 278 тисяч примірників радянської літератури. Бібліотеки заповнювалися десятками тисяч примірників праць Маркса, Енгельса, Леніна, Сталіна, історії ВКП(б) переважно російською мовою.

Для організації і посилення масово-політичної роботи культосвітніх закладів регіону надсилалися відповідні кадри. Так, із 6 тис. випускників спеціальних культурних навчальних закладів УРСР в 1946 – 1950 рр. 2,4 тис. одержали призначення у західні області. Крім цього, на постійну роботу зі східних областей республіки сюди перевели у повному складі театральні колективи. Вже з листопада 1944 р. у Львові розпочав роботу, переведений із Запоріжжя, драматичний театр ім. М.Заньковецької, у травні 1945 р. тут відкрив свій перший сезон перевезений з Харкова театр юного глядача ім. М.Горького. У Тернопіль перебазувався Охтирський, у Рівне – Мелітопольський музично-драматичний театр і т.д.²²

Намагаючись повністю підпорядкувати своєму контролю розвиток науки, освіти, культури, одержавити їх, тоталітарний режим позбавляв різноманіття, внутрішніх джерел розвитку духовності і не тільки західноукраїнського населення, а й всього українського суспільства.

Водночас радянський тоталітарний режим інспірував ескалацію міжконфесійної ворожнечі, узявши курс на знищення Української греко-католицької церкви. У 1944 році греко-католицька церква на західноукраїнських землях складалась із 340 парафій і 4400 церков, а також Духовної академії, п'яти духовних семінарій, двох шкіл і 127 монастирів. Церкву очолював митрополит, якому підлягали 2950 священиків; було 520 ієромонахів, 1090 ченців, 540 семінаристів.

Великому авторитету церкви сприяла невтомна духовна і громадська діяльність Андрея Шептицького, який перебував на митрополичому престолі від 17 січня 1901 р. по 1 листопада 1944 р. З 1 листопада на чолі церкви став митрополит Йосиф Сліпий.

Не в змозі протистояти авторитету церкви і вступити у відкритий конфлікт із УГКЦ в умовах війни, органами НКДБ за розпорядженням Й.Сталіна були проведені спеціальні заходи з дискредитації та ліквідації церкви, розпалювання ворожнечі між греко-католиками і православними. Кінцевим результатом спецзаходів НКДБ стало насильне скликання і проведення 8 – 10 березня 1945 р. у Львові Собору греко-католицької церкви західних областей УРСР, на якому відповідно до чекістських інструкцій було прийнято рішення самоліквідуватися шляхом возз'єднання з Російською православною Церквою.

11 квітня 1945 р. 10 священнослужителів найвищого рангу греко-католицької церкви були заарештовані і вислані у віддалені райони СРСР. Слідом за ними були вислані 1 тис. 400 священиків і 800 монахинь. Був заарештований і висланий Й.Сліпий, якому інкримінувалася "контрреволюційна діяльність, шпигунство на користь Ватикану, вороже ставлення супроти СРСР, паразитичний спосіб життя"²³.

Створений радянською владою механізм масового насилля над людьми послідовно і жорстоко обмежував і придушував усякі прояви національної самобутності українців, насаджуючи примус, терор і репресії. Складовою частиною репресій, які чинилися проти населення західноукраїнських земель у післявоєнні роки, були масові депортації сотень тисяч українців у віддалені райони СРСР. Десятки тисяч селянських господарств із репресованих сіл були піддані примусовому внутрішньому переселенню. В процесі завершення остаточної радянізації західноукраїнських земель, утвердження тут тоталітарного режиму в усіх сферах – політико-правовій, військовій, економічній, духовній основні зусилля репресивно-каральних органів були спрямовані на фізичне винищення підпілля ОУН, збройних формувань УПА, переслідування віруючих за релігійні переконання, запровадження політичного терору.

Цинічним нехтуванням елементарних прав сотень тисяч людей була акція насильницького переселення українського і польського населення на підставі Люблінської угоди 1944 р., що докорінно суперечило чинним міжнародним правовим актам. У цілому у повоєнні роки на теренах західноукраїнських земель у процес вимушеного переселення було втягнуто близько 2 млн. осіб – українці, поляки, чехи, словаки, євреї, румуни, болгари та ін.

У ході прискореного інтегрування західних областей України в єдину тоталітарну адміністративно-командну систему, включення їх до складу радянського економічного комплексу, нівелюючи національні та місцеві особливості, відбувалося масштабне кадрове засилля вихідців зі східних областей з одночасним масовим викачуванням і розпорошенням трудових людських ресурсів регіону по всій території СРСР.

Установлення і функціонування тоталітаризму на західноукраїнських землях докорінно змінили всі сфери життя регіону, трагічно відбилися на його політичному, соціально-економічному, духовному й культурному розвитку, відчутно змінили соціальну структуру, етнічний та кількісний склад населення.

¹ Історія Української РСР. У 8 т. – К., 1977. – Т.7. – С.390.

² Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГОУ). – Ф.1. – Оп.70. – Спр.350. – Арк.3 – 6.

³ Там само. – Оп.23. – Спр. 1466. – Арк.80.

⁴ ЦДАГОУ. – Ф.1. – Оп.18. – Спр.297. – Арк.2.

⁵ Державний архів Воїнської області (далі ДАВО). – Ф.1. – Оп.1. – Спр.28. – Арк.315 – 318.

⁶ Державний архів Рівненської області (далі ДАРО). – Ф.400. – Оп.1. – Спр.66. – Арк.14 – 18.

⁷ Суспільно-політичний розвиток західноукраїнських областей УРСР. 1939 – 1989. 36. док. і матеріалів. – К., 1989. – С.110 – 111.

⁸ Ярош Б. Сторінки політичної історії західноукраїнських земель 30 – 50-х років ХХ століття. – Луцьк, 1999. – С.40, 72 – 73.

⁹ ЦДАГОУ. – Ф.1. – Оп.20. – Спр. 80. – Арк.9 – 31.

¹⁰ Державний архів Львівської області. – Ф.3. – Оп.3. – Спр. 182. – Арк.31

¹¹ ЦДАГОУ. – Ф.1. – Оп.23. – Спр. 4352. – Арк.157 – 158.

¹² Винниченко І. Україна 1920 – 1980-х: депортації, заслання, вислання. – К., 1994. – С.82.

¹³ Сорока Ю. Населення західноукраїнських земель: депортації, мобілізації, міграції (1939 – 1950-ті роки). – К., 2007. – С.237, 239, 244.

¹⁴ Ярош Б. Вказ. праця. – С.95.

¹⁵ Історія Української РСР. – Т.8. – С.222.

¹⁶ Кульчицький С. Демографічні втрати України в ХХ столітті // Дзеркало тижня. – 2004. – 2 жовтня.

¹⁷ ДАВО. – Ф.1. – Оп.1. – Спр.34. – Арк.18 – 21.

¹⁸ Там само. – Ф.1. – Оп.1. – Спр.117. – Арк.36.

¹⁹ ДАРО. – Ф.400. – Оп.1. – Спр.78. – Арк.66 – 67.

²⁰ ЦДАГОУ. – Ф.1. – Оп. 75. – Спр. 61. – Арк.51 – 53.

²¹ Там само. – Оп. 23. – Спр. 57. – Арк.2 – 4.

²² Історія Української РСР. – Т.8. – С.91 – 93.

²³ Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917 – 1953: суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2 кн. – К., 1994. – Кн. 1. – С.308.

В статье рассматривается государственная политика экспансии руководящих партийных, советских и управленческих кадров в западноукраинский регион в послевоенные годы.

Ключевые слова: западноукраинские земли, кадры, депортации, мобилизационные наборы, индустриализация, коллективизация, идеологическая работа.

In the article the public policy of expansion of leading party, soviet and administrative personnel in the Western Ukrainian region in post-war years is examined.

Key words: Western Ukraine, personnel, deportations, mobilizations, industrialization, collectivization, ideological work.